Người phu thuận tình đăng một hạn là năm năm tính từ ngày bắt đầu làm việc ở **Nouvelle-Calédonie*** để làm lại các đồn-điền, hoặc các mỏ hay xưởng kĩ-nghệ của Nouvelle-Calédonie. Người phu mộ sang chỉ có thể đăng vào làm việc ở những nơi đã kể trên này mở ra theo luật lệ nước Pháp.

Điều 1. Sổ lao động, được lập bởi Tổng Nha nhân công Đông Dương. Đại lộ Gia Long**, Hà Nội.

* Nouvelle-Calédonie là quần đảo thuộc địa Pháp từ năm 1853, nằm ở phía nam Thái Bình Dương, thuộc tiểu vùng Melanesia của châu Đại Dương. Grande Terre - hòn đảo chính còn được dân địa phương gọi là Le Caillou, nghĩa là hòn sỏi. Tên quần đảo này trong tiếng Pháp đọc là "Nu-ven Ca-lê-đô-ni", trong tiếng Anh đọc là "Niu Ca-lê-đô-ni-a" (New Caledonia). Để độc giả tiện tra cứu, bản dịch chọn dùng tên tiếng Anh, có chỗ viết gọn là Caledonia.
**Nay là phố Bà Triệu, quận Hai Bà Trưng, Hà Nội.

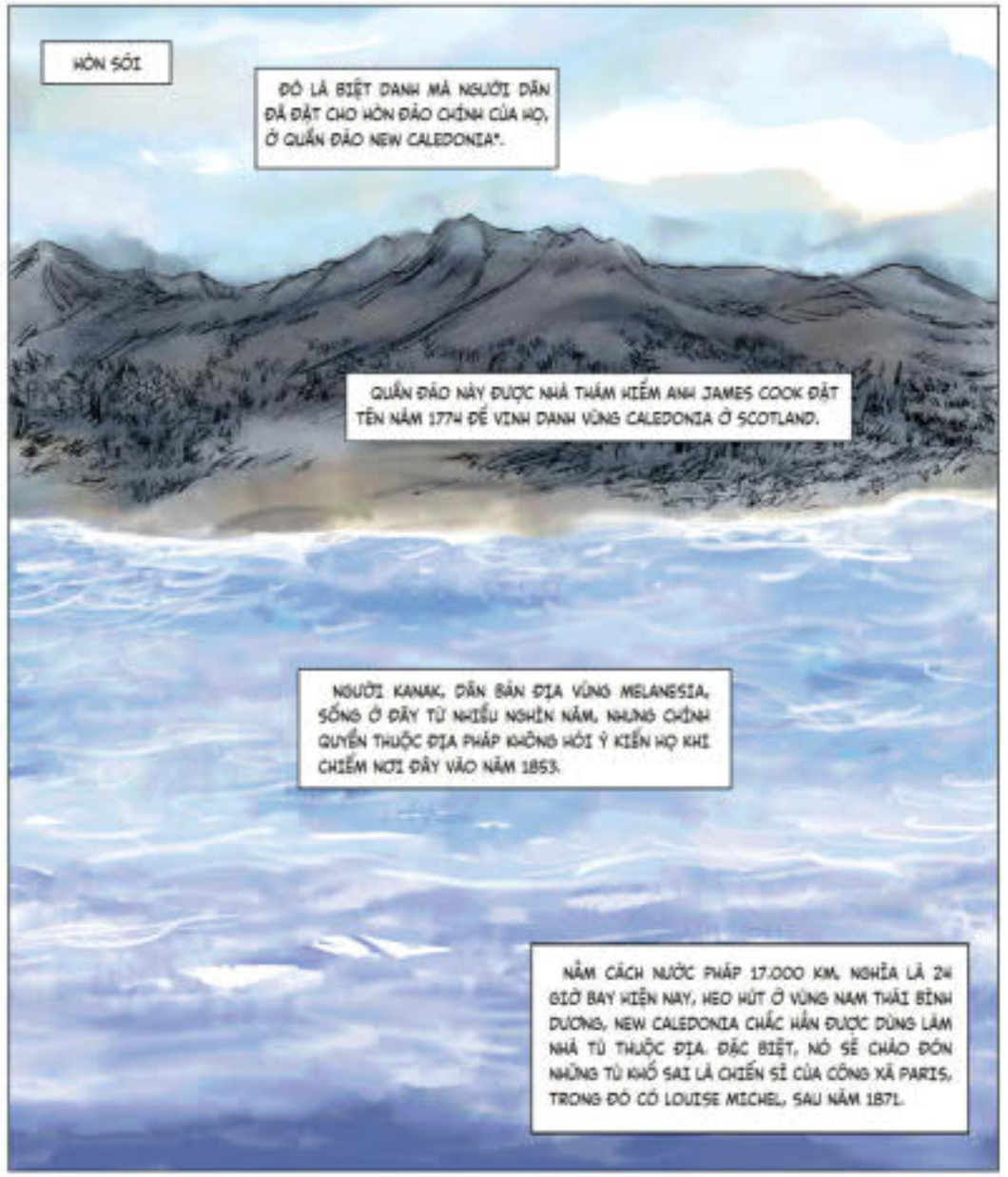

* Người Việt thời Pháp thuộc gọi nơi đây là Tân Thế Giới. Còn một quần đảo khác tên là New Hebrides bên cạnh, được người Việt gọi là Tân Đảo. Cả hai địa danh khi ấy đều là thuộc địa của Pháp. Vào thời điểm 2024, New Caledonia là "cộng đồng đặc biệt" (*sui generis*) thuộc Cộng hòa Pháp. Từ năm 1980, New Hebrides giành độc lập và đổi tên thành Cộng hòa Vanuatu.

NGƯỜI TA CŨNG TÌM THẤY CROM, COBAN...

DƯỚI LÒNG ĐẤT NEW CALEDONIA TRÀN TRỀ KHOÁNG SẢN.

THẾ NÊN CÁC CÔNG TY MỎ CẦN TUYỂN LAO ĐỘNG ĐỂ KHAI THÁC TẤT CẢ NHỮNG THỨ ĐÓ.

HÃY NHÌN NHỮNG CỖ MÁY KHỦNG NÀY...

THẾ MÀ CHA MẸ ÔNG ĐÃ LÀM NHỮNG CÔNG VIỆC NÀY BẰNG CUỐC ĐẤY!

CHÁU SẼ KỂ HỌA MỘT BỨC.

NÀO, CLÉMENT, ĐI THÔI!

XIN LỖI, MÀI VÉ CHO XONG...

EM KHÔNG THẤY ÔNG JACQUES ĐÃ LÊN XE.

CHÚNG TA PHẢI ĐI 400 KM XUYÊN TRẢNG CỎ THÌ MỚI ĐẾN ĐƯỢC PHÍA BẮC HÒN ĐẢO. ĐƯỜNG DÀI SẼ KHIẾN EM THẤY NHỮNG LÚC NGHỈ GIẢI LAO NGẮN LẮM ĐẤY!

VÂNG, EM SẼ CỐ GẮNG KHẨN TRƯƠNG.

ÔNG ƠI, ÔNG MUỐN CHỈ CHO CẬU ẤY ĐIỀU GÌ Ở TRÊN ĐÓ VẬY?

KOUMAC NÀY, CHAGRIN NÀY, PAAGOUMENE NÀY, CẢ TIEBAGHI NỮA! NHƯNG CHÁU CỨ TẬP TRUNG LÁI XE ĐI, FABIEN!

ÔNG JACQUES, TOÀN LÀ NHỮNG BÍ ẨN.

ÔNG SẼ GIẢI THÍCH CHO CẬU ẤY VỀ LỊCH SỬ NGƯỜI VIỆT Ở XỨ NÀY, FABIEN À. ÔNG ĐÃ NÓI VỚI CHÁU RỒI MÀ!

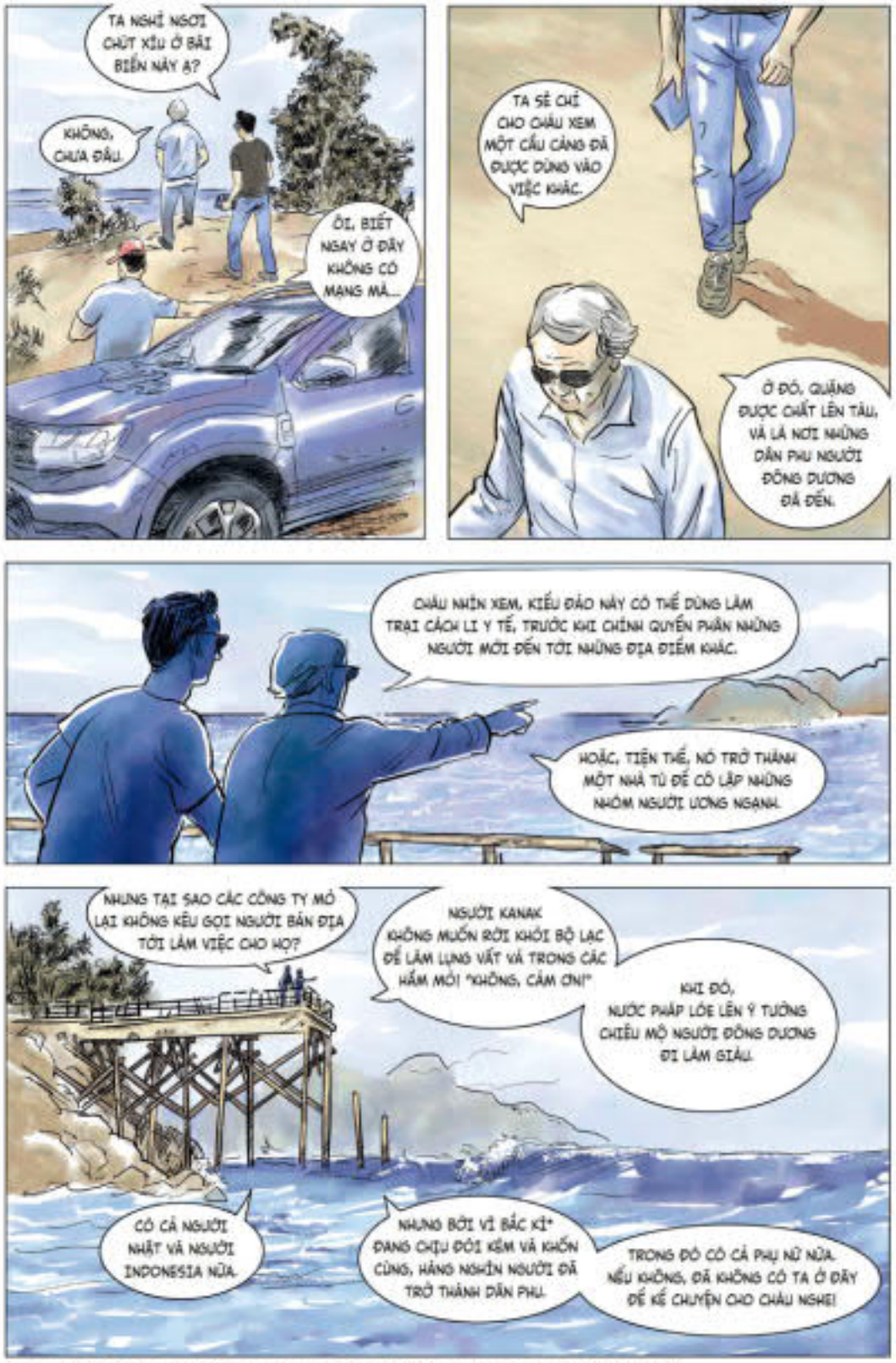

* Từ gốc là Tonkin, tên gọi khu vực miền Bắc nước ta thời Pháp thuộc (1884-1945).

CON GÁI HƯ

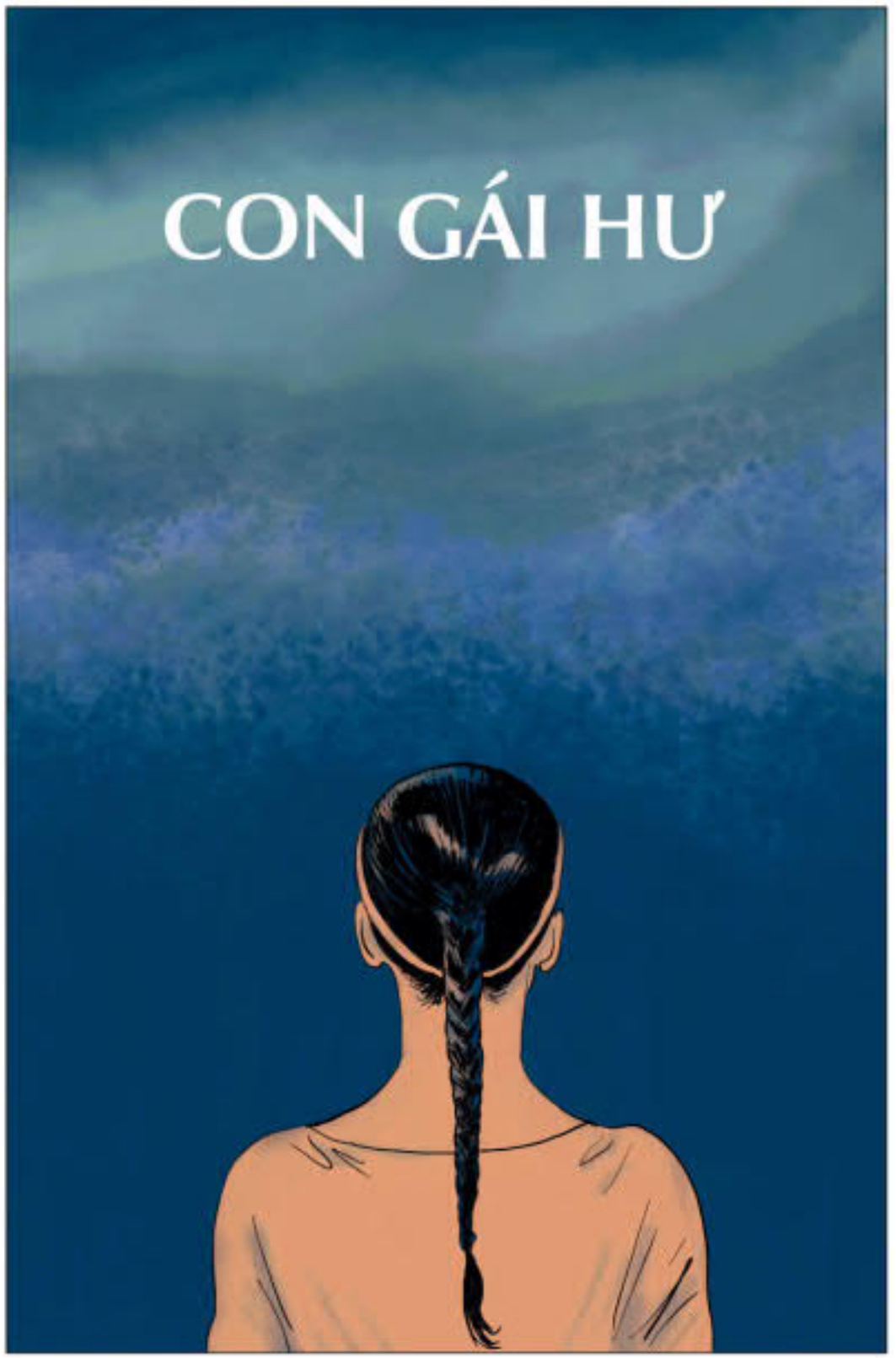

Theo các nhà sử dụng lao động, phần lớn người Đông Dương có thể trạng yếu ớt và năng suất làm việc tàm tạm. Họ có tính gian, hay thù hằn, thiếu cởi mở; phần lớn trong số họ là những kẻ đối trá, cờ bạc hoặc rượu chè, có người còn trộm cắp và ngỗ ngáo, tuy nhiên lại sợ chính quyền và phục tùng khá ngoan ngoãn luật lệ cũng như phong tục của chúng ta.

Phụ nữ thì khá dễ dãi, nhưng chỉ giao du với đám đồng hương, điều này thường xuyên gây ra những cuộc ẩu đả giữa họ mà thật khó phân định đúng sai, nguồn cơn cũng là từ bản chất đạo đức giả của họ.

Báo cáo của sở cảnh sát Nouméa* gửi chính quyền New Caledonia, ngày 6/6/1933.

* Nouméa là thành phố thủ phủ của New Caledonia, nằm ở phía nam đảo chính Grande Terre.

MỘT MÌNH RA ĐI VÀ KHÔNG BÁO CHO AI, GIA MUỐN ĐẾN HẢI PHÒNG, THÀNH PHỐ CẢNG LỚN CỦA BẮC KÌ.

KHOẢN TIỀN LẤY TRỘM GIÚP GIA MUA ĐƯỢC MỘT VÉ TÀU HỎA ĐƯA CÔ ĐẾN NƠI, CÒN ĐỦ THUÊ CHỖ Ở VÀ ĂN UỐNG TRONG HAI NGÀY.

NGÀY THỨ BA, GIA LANG THANG VÔ ĐỊNH TRÊN NHỮNG KE TÀU.

NÀY, CÔ KIA! CÔ CÓ ĐẾN THẾ GIỚI MỚI KHÔNG?

CÔ CÓ MUỐN CHƠ CÙNG CHÚNG TÔI ĐỂ ĐĂNG KÍ ĐI PHU KHÔNG?

ĐI PHU Ư?

HE HE!

NGƯỜI PHÁP ĐANG TUYỂN LAO ĐỘNG ĐẾN CALEDONIA MỚI.

ĐI ĐI!

CÁI GÌ MỚI?

CUỘC SỐNG MỚI! HÒN ĐẢO CỦA HI VỌNG ĐÓ. NGƯỜI ĐẸP Á!

NÓ LÀ MỘT THUỘC ĐỊA CỦA PHÁP. TA CÓ THỂ KIẾM BỘN Ở ĐÓ.

TA SẼ ĐI PHU TRONG 5 NĂM VÀ TRỞ VỀ GIÀU TO!

CHỈ CẦN TRẺ VÀ KHỎE LÀ ĐƯỢC. HỌ SẼ KHÔNG ĐÒI HỎI GÌ KHÁC Ở CÔ ĐÂU.

...

NGAY NGÀY HÔM SAU, GIA ĐÃ LÊN MỘT TRONG NHỮNG CON TÀU THỦY ĐI TỪ HẢI PHÒNG ĐẾN NOUMÉA, MỘT TUYẾN ĐƯỜNG BIỂN ĐƯỢC KHÁNH THÀNH VÀO NĂM 1891 CHO NHỮNG ĐOÀN DÂN PHU VÀ TÙ KHỔ SAI ĐẦU TIÊN.

MẶC DÙ NHỮNG CON TÀU HƠI NƯỚC ẤY MANG LẠI VINH QUANG CHO HÀNG HẢI PHÁP, NHƯNG ĐIỀU KIỆN SỐNG TRÊN BOONG CỦA DÂN PHU THÌ RẤT TỒI: THỨC ĂN TỆ HẠI VÀ VỆ SINH BẨN THỈU.

NHƯNG TUỔI TRẺ LÀ MỘT NGUỒN NĂNG LƯỢNG QUÝ GIÁ GIÚP GIA VƯỢT QUA NHỮNG ĐIỀU KIỆN TỒI TỆ ẤY.

GIA KẾT BẠN VỚI VĂN ĐÀO, MỘT TRONG NHỮNG CÔ GÁI HIẾM HOI KHÁC. CÓ MỘT TINH THẦN ĐOÀN KẾT VÀ THIỆN LƯƠNG NGỰ TRỊ GIỮA NHỮNG THANH NIÊN NHIỆT THÀNH ẤY.

THẬM CHÍ TRONG SỐ HỌ CÒN CÓ MỘT TAY GUITAR. ĐÓ LÀ CHÚC, NGƯỜI KHUẤY ĐỘNG CÁC BUỔI TỐI BUỒN TẺ.

RẤT NHANH, GIA VÀ CHÚC BÊN NHAU KHÔNG RỜI.

MỌI NGƯỜI THẤY NHẸ NHÕM KHI TÀU CẬP BẾN.

SAU MỘT KHOẢNG THỜI GIAN NGẮN CÁCH LI Y TẾ, NHỮNG NGƯỜI MỚI ĐẾN ĐƯỢC PHÂN VỀ CÁC ĐIỂM KHÁC NHAU TRÊN ĐẢO: CHAGRIN, FANTOCHE, VEILLE-MONTAGNE, BALADE, GORO... NHỮNG CÁI TÊN RẤT BÍ HIỂM ĐỐI VỚI HỌ.

GIA VÀ CHÚC ĐƯỢC CỬ ĐẾN TIEBAGHI NƠI CÁC ĐỒNG HƯƠNG ĐẾN TỪ NHỮNG CHUYẾN TÀU TRƯỚC ĐANG CHỜ HỌ.

GIA CẢM THẤY NHỮNG CÁI NHÌN THÚC BÁCH ĐANG HƯỚNG VỀ MÌNH.

NHỮNG CÔ GÁI TRẺ ĐẾN ĐÂY KHƠI DẬY HỨNG THÚ CỦA NHỮNG CON ĐỰC RỈNH MÒ.

CHỈ TRONG CHỐC LÁT, CÔ NHẬN RA RẰNG ĐÁM CAI ĐỘI ĐỀU ĐƯỢC TRANG BỊ VŨ KHÍ. HỌ ẤP TẢI ĐOÁN NGƯỜI CỨ NHƯ THẾ NHỮNG NGƯỜI TÌNH NGUYỆN NÀY LÀ TÙ NHÂN VẬY.

HƠN NỮA, NGƯỜI PHÁP CÒN CẤP CHO MỖI DÂN PHU MỘT SỐ HIỆU VÀ CHỈ GỌI HỌ BẰNG SỐ NÀY.

GIA TRỞ THÀNH CON NHỎ BẮC KÌ 1682.

NGÀY LÀM VIỆC ĐẦU TIÊN, TỪ TINH SƯƠNG, HỌ ĐÃ PHẢI TRÈO LÊN NHỮNG ĐỈNH NÚI HƯỚNG VỀ PHÍA MỎ.
NHƯNG HỌ KHÔNG VÀO TRONG MỎ. CÔNG VIỆC ĐẦU TIÊN CỦA HỌ LÀ MỞ RỘNG CON ĐƯỜNG DẪN ĐẾN ĐÓ.

CỐP
CHÁT
CỐP

KINH KHỦNG QUÁ! MONG LÀ GIA CHỊU ĐƯỢC.

CÔNG TY KHÔNG CẤP MŨ CHO CHÚNG TA Ư?
TUẦN SAU NHÉ, CHÚC!

HỪM!

Á!
BỊCH

GIA ƠI!
CÔ GÁI, CÔ SAO KHÔNG?

ANH CHỨC ƠI, BIẾT ĐỜI NÀO MỚI HẾT VIỆC?
KHỔ QUÁ...
LÀM VIỆC ĐI!

CON ĐƯỜNG NÀY KHÔNG TỰ NÓ LÀM XONG ĐƯỢC ĐÂU! VÀO VIỆC ĐI, THẰNG BẮC KÌ 1732 KIA!
NHƯNG PHỤ NỮ SẼ KHÔNG CHỊU NỔI!!
IM ĐI, ANH BẠN, KỆ ĐI!
CÁC ÔNG MUỐN HỌ CHẾT Ư?

CHẾT THÌ ĐÀO HỐ CHÔN LUÔN TẠI CHỖ!
BỐP

CHÁT

ĐI MAU!

THẰNG NÀY THÁI ĐỘ CÓ VẤN ĐỀ, CHỈ CHỰC LÀM LOẠN.

GIA ƠI!

TỘI NGHIỆP ANH CHÚC, KHÔNG BIẾT ANH ẤY CÓ SAO KHÔNG?

TỚ MÀ BIẾT TRƯỚC CƠ SỰ NÀY THÌ...

NHỮNG NGƯỜI ĐÃ HỒI HƯƠNG BÁO TRƯỚC VỚI TỚ RẰNG SẼ VẤT VẢ ĐẤY.

GIỜ BỊ MẮC KẸT Ở ĐÂY 5 NĂM MÀ TÌNH HÌNH VẪN KHỔ SỞ, KHÁC GÌ TỚ ĐÃ VÔ DỤA GẶP VÔ DỪA ĐẤU!

CẬU BIẾT KHÔNG, TỚ NGHĨ LÀ BỌN MÌNH SẼ QUEN THÔI.

THÔI NGỦ ĐI. MÌNH CẦN PHẢI NGHỈ NGƠI ĐÃ.

Á!

ĐAU!

SÁNG HÔM SAU.

CẬU CÓ NGHE THẤY CHUYỆN GÌ XẢY RA HỒI ĐÊM KHÔNG? TRONG NHÀ 16 ẤY?

ĐÁO!

NÓ VỪA THẢ TỚ ĐI...

LÀ MỘT TRONG NHỮNG THẰNG MÀ TA ĐÃ GẶP LÚC MỚI ĐẾN. NÓ LÀM NHỤC TỚ... RỒI NÓ NHẮC ĐI NHẮC LẠI TÊN NÓ CHO TỚ NHỚ.

NÓ NÓI RẰNG BÂY GIỜ TỚ PHẢI LẤY NÓ, KHÔNG CÓ LỰA CHỌN NÀO KHÁC. NẾU KHÔNG, MỘT HOẶC NHIỀU ĐỨA KHÁC SẼ LẠI LÀM NHỤC TỚ.

GIA ƠI. CẬU BIẾT KHÔNG, Ở ĐÂY KHÔNG ĐỦ PHỤ NỮ CHO CẢ ĐÁM ĐÀN ÔNG NÀY. BỌN CHÚNG SẴN SÀNG BẤT CHẤP...

GIA ƠI, EM CÓ ĐỌ KHÔNG?!

ANH CHÚC!

BỌN CHÚNG ĐÃ LÀM GÌ ANH VẬY?

KHÔNG CÓ GÌ, CHỈ BỊ TRỪ LƯƠNG THÔI.

GIA ƠI, CHỜ CHÚT ANH BÁO!

ANH HIỂU ĐIỀU ĐÁO ĐÃ PHẢI CHỊU ĐỰNG. CHUYỆN TƯƠNG TỰ CŨNG CÓ THỂ XẢY ĐẾN VỚI EM NẾU EM VẪN NGỦ TRONG NHÀ ĐÓ.

TỪ GIỜ EM QUA NGỦ VỚI ANH.

KHÔNG ĐƯỢC! ANH NGHĨ GÌ MÀ NÓI VỚI EM NHƯ THẾ?

Ý ANH LÀ CHÚNG TA PHẢI LẤY NHAU...

ANH BIẾT LÀ VỘI VÀNG, NHƯNG ĐÓ CŨNG LÀ CƠ HỘI ĐỂ TA ĐẾN VỚI NHAU, BỞI VÌ BÊN NHAU, TA SẼ MẠNH MẼ HƠN ĐỂ ĐƯƠNG ĐẦU VỚI NHỮNG THỬ THÁCH TRƯỚC MẮT.

TA SẼ BÁO NGAY CHO BỐ MẸ!

!?

BỐ MẸ EM THẬM CHÍ CÒN CHẲNG BIẾT EM Ở ĐÂU! HỨC! EM HỖ THẸN QUÁ...

ANH THÌ ĐÀNG HOÀNG NHƯ THẾ, CÒN EM, EM CHỈ LÀ ĐỨA...

BÌNH TĨNH NÀO, MÌNH ĐI DẠO MỘT CHÚT NHÉ.

GIA VÀ CHÚC LẤY NHAU VÀ CÓ VỚI NHAU HAI NGƯỜI CON GÁI. HỌ SÁT CÁNH BÊN NHAU VƯỢT QUA NHỮNG KHÓ KHĂN CỦA CUỘC SỐNG MỚI Ở CALEDONIA, MỤC TIÊU LÀ ĐỊNH CƯ HẲN TRÊN ĐẢO.

CHÚC KHÔNG BAO GIỜ TRỞ LẠI VIỆT NAM...

CÒN GIA THÌ SẼ TRỞ VỀ...

VIỆT NAM, NĂM 1998.

SÁU MƯƠI NĂM SAU, CÁC CON GÁI CỦA HỌ TỔ CHỨC MỘT CHUYẾN DU LỊCH ĐẾN TỈNH NINH BÌNH, Ở MIỀN BẮC VIỆT NAM, ĐỂ TÌM LẠI QUÊ GỐC CỦA GIA.

SAU 7 TIẾNG ĐI ĐƯỜNG, VỪA BƯỚC RA KHỎI XE, MỘT CỤ GIÀ ĐÃ NHẬN RA GIA VÀ LẠI GẦN.

ĐỒ KHỐN NẠN!

TAO VẪN NHỚ MÀY, MÀY LÀM MẸ MÀY CHẾT VÌ ĐAU BUỒN!

ĐƯỢC. CỨ CHỜ TAO Ở ĐÂY.

ĐỂ TAO ĐI TÌM MỘT NGƯỜI.

GIA MUỐN BỎ ĐI LUÔN, NHƯNG CÁC CON GÁI NÀN NÌ BÀ CHỜ ĐỢI.

HỌ MUỐN BIẾT NHIỀU HƠN VỀ QUÁ KHỨ BÍ MẬT CỦA MẸ. NGƯỜI CỨ MỘT MỰC TRẢ LỜI NHỮNG CÂU HỎI CỦA CÁC CON BẰNG MỘT CÂU: "CÁC CON ĐỪNG QUAN TÂM ĐẾN CHUYỆN ĐÓ!" KHÁT KHAO ĐƯỢC BIẾT CHÍNH LÀ ĐỘNG LỰC LỚN ĐỂ CÁC CÔ CON GÁI TỔ CHỨC CHUYẾN ĐI NÀY.

BÀ CỤ QUAY LẠI CÙNG MỘT ÔNG LÃO LÁO ĐẢO CHỐNG GẬY.

KHI ĐÓ, GIA NHẬN RA EM TRAI BÀ, NGƯỜI BÀ ĐÃ KHÔNG GẶP LẠI SUỐT TỪ CÁI ĐÊM BÀ BỎ TRỐN.

NHƯNG NẾU ÍT PHỤ NỮ VIỆT NHƯ THẾ THÌ SAO ĐÀN ÔNG KHÔNG TÌM KẾT HÔN VỚI PHỤ NỮ BẢN ĐỊA?

KHÔNG, THẬM CHÍ NẾU CÓ NHỮNG MỐI LIÊN HỆ - CHẲNG HẠN NGƯỜI TA ĐẾN NHÀ THẦY LANG NGƯỜI KANAK - THÌ NHỮNG CỘNG ĐỒNG VẪN RẤT TÁCH BIỆT.

NEW CALEDONIA LÀ MỘT BỨC TRANH GHÉP MẢNH: NGƯỜI MELANESIA, NGƯỜI POLYNESIA, NGƯỜI CHÂU Á, NGƯỜI CHÂU ÂU... CÓ THỂ NÓI HỌ BỊ MẮC KẸT VÀO MỘT SỐ PHẬN CHUNG.

ĐÂY CHẲNG HẠN, CHÁU THẤY ĐÓ, Ở NƠI TRẮNG CÓ NÀY, BỌN TA RA HIỆU KHI GẶP NHAU.

ÔNG QUEN HỌ À?

KHÔNG HẾ! NHƯNG ANH EM BỐN BỂ MỘT NHÀ...

TẤT CẢ BỌN TA ĐỀU LÀ NGƯỜI CALEDONIA, BỌN TA LÀM VIỆC CÙNG NHAU.

BỌN TA LÀ ANH EM.

CUỐI CÙNG, ĐẾN NGÀY SỰ CĂNG THẲNG GIỮA NGƯỜI KANAK CHỦ TRƯƠNG ĐỘC LẬP VÀ NGƯỜI CHÂU ÂU TRUNG THÀNH NỔ RA, NHƯ VÀO NĂM 1984 HAY NĂM 1988!

NHỮNG "SỰ KIỆN" ĐÃ KHIẾN 90 NGƯỜI CHẾT, TẤT CẢ CÁC BÊN CỘNG LẠI.

VẬY LÀ CÁC CHÚ BỊ KẸT GIỮA HAI LẦN ĐẠN?

CŨNG CHẲNG PHẢI CHỜ ĐẾN VỤ BẮT CÓC CON TIN Ở XÃ UVEA THÌ CALEDONIA MỚI MỞ RA CHƯƠNG MỚI BẠO LỰC! MỖI NĂM 1878, TÙ TRƯỞNG CẤP CAO ATAI CÙNG BỘ LẠC CỦA ÔNG ĐÃ TIẾP CẬN VÀ TÀN SÁT CÁC KIỂU DÂN. "HÒN SỎI" GRANDE TERRE CHÌM TRONG XUNG ĐỘT.

RỒI VÀI THÁNG SAU ĐÓ, MỘT NGƯỜI KANAK KHÁC, PHỤ TÁ CHO NGƯỜI PHÁP, CHÉM ĐẦU TÙ TRƯỞNG ATAI. VÀ PARIS GIỮ CÁI ĐẦU ĐÓ LÀM KỈ NIỆM CHO ĐẾN NĂM 2014*. ÂY DA!

THẾ CÒN NGƯỜI ĐÔNG DƯƠNG, HỌ KHÔNG NỔI DẬY CHỐNG LẠI CHÍNH QUYỀN THUỘC ĐỊA SAO?

CÔ CHỨ! ANH NGHE NÓI CÒN CÓ NGƯỜI CHẾT Ở XÃ THIO NĂM 1945 NỮA CƠ.

CÓ NHỮNG CUỘC ĐÌNH CÔNG BẤT THÀNH, NHƯNG KỂ RA CŨNG CÓ ÍCH GÌ ĐÂU, CHẲNG NGHĨA LÍ GÌ CẢ! NGÀY NAY, NGƯỜI VIỆT Ở ĐÂY HÒA THUẬN VỚI NGƯỜI PHÁP, HƠN NỮA, CHÚNG TA LÀ NGƯỜI PHÁP MÀ!

THẾ NÊN CHÁU ĐỪNG ĐƯA CÂU CHUYỆN Ở THIO VÀO CUỐN TRUYỆN TRANH CỦA CHÁU NHÉ!

CHÚNG TA HÒA THUẬN VỚI TẤT CẢ MỌI NGƯỜI, VẬY THÔI!

DÙ SAO THÌ NGƯỜI TA CŨNG ĐẶT CHO CHÚNG TA BIỆT DANH LÀ NHỮNG TAY CHƠI "PORSCHE CAYENNE"** ÔNG Ạ!

ĐỪNG, CHÁU ĐỪNG ĐƯA VIỆC ĐÓ VÀO TRUYỆN TRANH NHÉ CLÉMENT!

CHÁU HIỂU, CHÁU HIỂU MÀ ÔNG JACQUES!

* Thủ cấp của Atai được đưa về Pháp bảo quản và nghiên cứu trong hơn 100 năm, đến 2014 mới được trả về New Caledonia.

** Ý nói người Việt trên đảo giàu, toàn đi xe sang.

Bạn sẽ chẳng biết rằng nhà máy than cốc là địa ngục trần gian, địa ngục đang nóng chảy, người ta không nói với bạn rằng công nhân làm việc trong những hãng khác nhau ấy sẽ XONG ĐỜI ở tuổi 40. Mặc dù cũng có những lời hứa được thực hiện, nhưng sữa không bao giờ được chia cho những người phải hít thứ khí độc hại chết người của nhà máy trong suốt những ngày dài.

Bạn hãy mặc đồng phục công nhân và bước xuống cùng những người Đông Dương, ở đó bạn sẽ thấy điều mà một con người có thể phải vất vả chịu đựng để nhận được đồng lương 225 franc mỗi tháng. hãy thăm những nhà ổ chuột nơi những con người ấy cùng gia đình họ sinh sống, bạn sẽ thấy ở đó những đứa nhỏ run cầm cập vì sốt và vì sự khốn cùng trong điều kiện bẩn thỉu tồi tệ nhất. Hãy đi xuống mỏ Toumourou ở xã Thio và những nơi khác, bạn sẽ hiểu những con người khốn khổ đó bị đối xử như thế nào, họ phải chịu tình trạng nô dịch khủng khiếp và man rợ nhất.

Thư của Jeanne Tunica y Casas*, thư kí Hội những người bạn của Liên Xô, gửi Henri Dewez, nhà công nghiệp và người quản lí một công ty khai thác niken, ngày 25/4/1943.
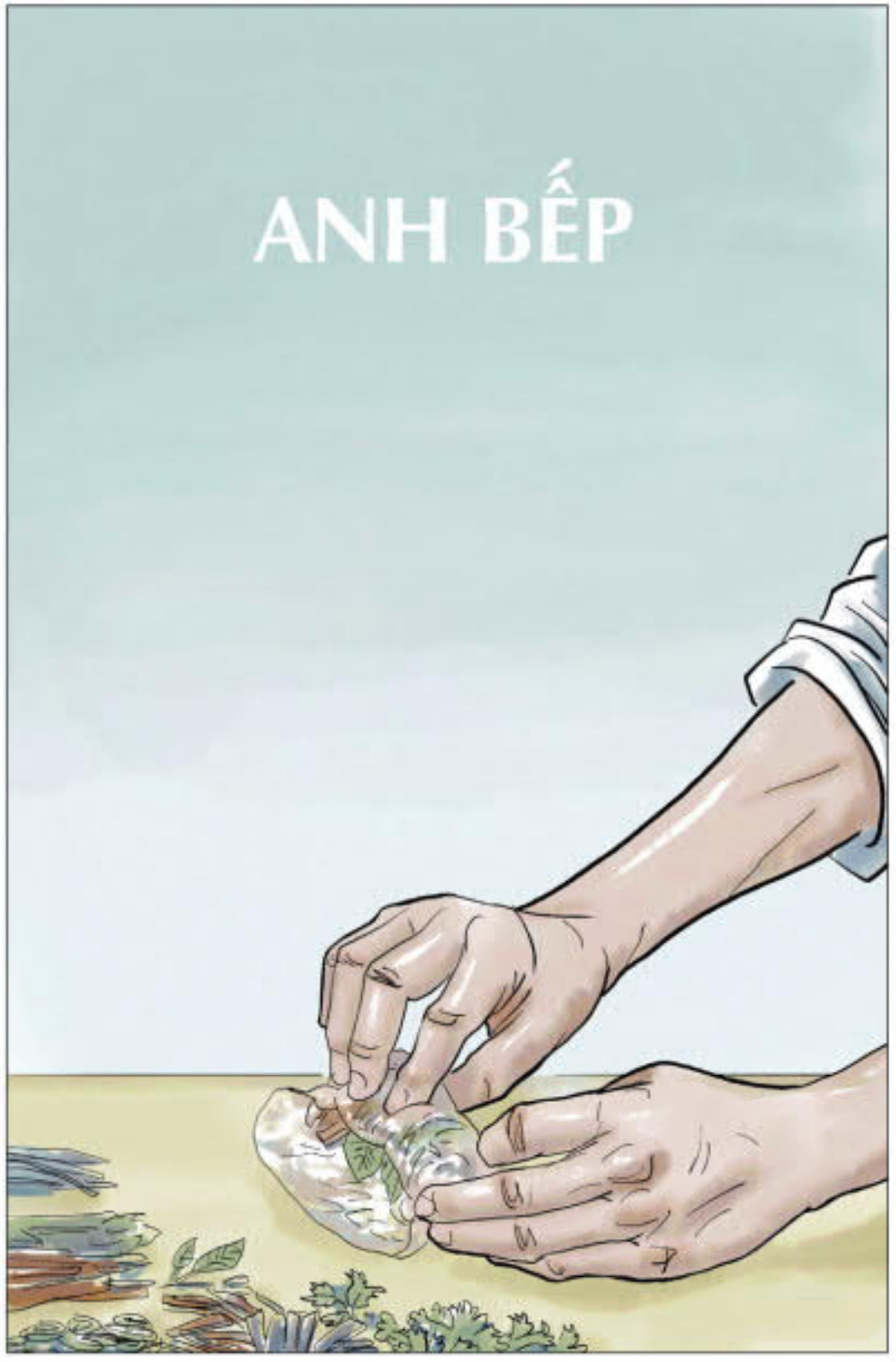
* Jeanne Tunica y Casas (1894-1972) là nữ chính trị gia người Pháp, đồng sáng lập Đảng cộng sản Caledonia, đấu tranh cho quyền lợi của người Kanak và dân phu người Việt ở New Caledonia.